

KHI ĐI SẼN BIỂN MẶT

KHI ĐI SẼN BIỂN MẶT

Khu vực trung tâm thành phố Hồ Chí Minh tập trung nhiều công trình và cảnh quan được xây dựng từ khi đô thị Sài Gòn hình thành. Đó là những công trình đẹp về kiến trúc và ẩn chứa trong nó biết bao câu chuyện về lịch sử và con người thành phố. Từ khoảng hai mươi năm nay “quá trình hiện đại hóa” đã làm mất đi và biến dạng quá nhiều di sản ở khu vực này. Đây là sự “lầy đi” nguồn văn xã hội dưới dạng di sản văn hóa. Sự biến đổi kiến trúc và cảnh quan tại khu vực trung tâm TP. Hồ Chí Minh làm thay đổi các mối quan hệ giữa các nhóm xã hội, chính nhờ các mối quan hệ này mà trước đây, khu vực này có những không gian giao tiếp độc đáo và đặc trưng của đô thị Sài Gòn.

Về xã hội.

Mất đi các di sản vật thể gắn với các sự kiện lịch sử và nhân vật lịch sử.

Dọc theo trục Đồng Khởi và Lê Lợi có nhiều công trình di sản vật thể gắn với các sự kiện và nhân vật lịch sử, gắn liền với quá trình hình thành và phát triển của thành phố. Khi nhắc đến Sài Gòn của thế kỷ 20, người ta nghĩ ngay đến trục Đồng Khởi với Café Givral, Café La Pagode, Nhà sách Xuân Thu, Rạp hát Eden... hay trục Lê Lợi với Thương xá Tax, Rex...Café Givral hình thành trong thập niên 1950-1960, nằm tại tầng trệt Chung cư Eden. Trước 1975 nơi đây được coi là một “trung tâm tin tức” do các nhà báo thường tụ tập ở đây vì nó nằm ngay trước trụ sở Hạ nghị viện (Nhà hát Thành phố ngày nay). Quán cà phê Givral còn gắn liền với tên tuổi của Thiệu tướng Phạm Xuân Ẩn – nhà tình báo số 1 của Việt Nam.Café La Pagode có thiết kế nội thất giản dị, không rườm rà; từ bàn ghế, cột kèo đến cửa sổ mở to và mang đường nét kiểu hà. La Pagode không dành cho khách Tây và giới sành điệu cũng như người giàu có mà dành cho những họa

sĩ, nhạc sĩ, nhà văn và nhà thơ... những người có tâm hồn sáng tạo và cách tân lúc bấy giờ của Sài Gòn.

Quá trình biến đổi cảnh quan và kiến trúc đã làm mất đi các công trình này, Sài Gòn mất đi một phần lịch sử và nhiều nét đặc trưng độc đáo về kiến trúc và cảnh quan đô thị. Giờ đây những địa chỉ quen thuộc này đã thay bằng những cửa hiệu sang trọng, hiện đại mà không chắc hơn vài chục năm sau có giá trị lịch sử hay văn hóa để trở thành một dấu ấn trong ký ức của người Sài Gòn hay không? Mất mát lớn nhất không chỉ là sự tiêu vong của những thị dân Sài Gòn lớn tuổi, mà còn là mất đi cơ hội trải nghiệm “hồn đô thị Sài Gòn” đặc sắc trong không gian xưa cũ của thành phố ngày nay.

Mất đi các giá trị phi vật thể đặc trưng văn hóa Sài Gòn

Giao tiếp và dịch vụ vỉa hè là một hoạt động đặc trưng ở các đô thị lớn như Thành phố Hồ Chí Minh. Đây là những hoạt động kiến tạo các không gian giao tiếp cộng đồng sinh động và linh hoạt; khách bộ hành hay người đi đường cảm nhận được sự hấp dẫn từ việc mua bán nhộn nhịp, các sản phẩm đa dạng và nhiều hoạt động khác. Trên các trục Đồng Khởi và Lê Lợi trước đây có rất nhiều hoạt động giao tiếp vỉa hè phong phú và đa dạng, từ lâu đã trở nên quen thuộc không chỉ với người Việt Nam và khách du lịch quốc tế; góp phần đa dạng hóa các không gian công cộng, tăng cường gắn kết quan hệ giữa con người với con người.

Ngày nay những hoạt động này đã mất dần. Trước đây, một phần dân cư sinh sống tại các chung cư cũ trên hai trục đường trên từng chức buôn bán ở tầng trệt chung cư và khu vực vỉa hè xung quanh. Việc giải tỏa các chung cư cũ đang thời xóa bỏ những hoạt động kinh doanh này. Các cao ốc với các chức năng mới (văn phòng, trung tâm thương mại, khách sạn, căn hộ...) với hình thức kiến trúc hiện đại, sang trọng được xây dựng trên khu đất thay cho các công trình cũ. Khu vực vỉa hè xung quanh các công trình mới không cho phép các hoạt động giao tiếp vỉa hè truyền

thông; không gian tưng trệt và vĩa hè chỉ dành cho các dịch vụ của công trình hiện đại và cho đi bộ. Giờ đây, qua lại tại các trục Đồng Khởi và Lê Lợi sẽ thấy, hầu như không còn các hoạt động giao tiếp vĩa hè; “văn minh đô thị hiện đại” không có chỗ cho các hoạt động phi chính thức truyền thống. *Hạn chế các hoạt động ngoài trời của người dân* Trường hợp công viên Chi Lăng trước đây là một khu vực sinh hoạt ngoài trời của người dân.

Ngày nay, công viên trước Trung tâm thương mại Vincom Đồng không còn phục vụ các hoạt động ngoài trời của người dân mà có chức năng tạo cảnh quan phục vụ cho Vincom Đồng Khởi qua cách thiết kế không gian: tập trung vào mục tiêu tạo giá trị thẩm mỹ chứ không hướng đến sự tiện ích (mái che, đường dạo, ghế đá...) phục vụ người dân như một “chiếu nghỉ” trên phố đi bộ Đồng Khởi. Cây xanh lâu năm trước đây nay đã được thay bằng cây nhỏ, ít bóng mát mặc dù tạo được thẩm mỹ xanh hiếm hoi tại khu vực trung tâm hiện hữu của Thành phố Hồ Chí Minh. Sự biến đổi kiến trúc và cảnh quan dọc trục Đồng Khởi và Lê Lợi làm hạn chế các hoạt động ngoài trời dọc các trục này. Các hoạt động giao tiếp ngoài trời đang có xu hướng chuyển dần vào các không gian tiện ích trong nhà của các tòa nhà mới được xây dựng, làm giảm đi và dần triệt tiêu sự sôi động và nhộn nhịp của không gian cảnh quan đô thị.

Tác động sâu xa hơn là sự phân tách giàu nghèo trong khu vực này bởi người có thu nhập thấp không thể hoặc không lựa chọn việc sử dụng các dịch vụ cao cấp bên trong các tòa nhà; trái lại phần lớn người có thu nhập cao hơn sẽ có xu hướng tìm đến các dịch vụ cao cấp bên trong các tòa nhà, hơn là sử dụng các dịch vụ (phi chính thức) bên ngoài.

Thay đổi các mối quan hệ giữa các nhóm xã hội gắn bó với không gian của khu vực

Như đã phân tích trên về việc thay đổi tính chất hoạt động dọc trục, chuyển đổi từ thương mại, dịch vụ nhỏ sang thương mại lớn, hành chính, văn phòng đi kèm với tác động về việc thay

đổi các mối quan hệ giữa các nhóm xã hội, cụ thể là từ mối quan hệ giữa các tiểu thương nhỏ với nhau sang mối quan hệ giữa các doanh nghiệp; từ mối quan hệ giữa người dân, khách du lịch với các tiểu thương sang mối quan hệ giữa nhân viên làm việc trong khu vực cung cấp dịch vụ với các khách hàng có nhu cầu cao.

Bên cạnh việc chuyển đổi các mối quan hệ, tác động của sự biến đổi kiến trúc và cảnh quan tại khu vực trung tâm còn phá vỡ các mối quan hệ của người dân địa phương đã từng sinh sống cùng nhau trong một tòa chung cư, một khu phố (quan hệ xóm giềng) hay phá vỡ các mối quan hệ giữa các tiểu thương nhỏ đã từng cùng nhau chia sẻ lợi ích từ hoạt động kinh doanh cùng tính chất, mất đi sự gắn kết giữa các tiểu thương vốn đã cùng nhau hình thành nên những dãy phố thương mại đặc trưng tại khu vực trung tâm thành phố.

Quá trình biến đổi kiến trúc và cảnh quan trong khu vực còn tạo những căng thẳng xã hội trong quá trình giải tỏa mặt bằng, đầu tư xây dựng và vận hành các dự án đầu tư bất động sản. Ngoài ra còn ảnh hưởng nghiêm trọng đến hoạt động kinh doanh truyền thống và những thương hiệu của thành phố như việc thay đổi cảnh quan đường Nguyễn Huệ, việc rào đường xây dựng các ga metro trong một thời gian dài...

Về kinh tế

Tạo thêm việc làm cho khu vực chính thức nhưng làm mất đi việc làm của khu vực phi chính thức. Không thể phủ nhận rằng việc đầu tư xây dựng và phát triển các công trình cao tầng mang lại rất nhiều lợi ích kinh tế cho khu vực, đáng kể nhất là việc tạo ra nhiều việc làm ở khu vực chính thức. Các công việc được tạo ra chủ yếu ở lĩnh vực thương mại và dịch vụ.

[Khu trung tâm hiện hữu Thành phố Hồ Chí Minh \(930 ha\)](#) là khu vực tập trung các công trình có chức năng hành chính và dịch vụ công, thương mại – dịch vụ, khách sạn. Tuy nhiên, sự biến đổi này lại tác động tiêu cực đến việc làm của khu vực phi

chính thức, vốn gắn liền với “kinh tế vỉa hè”; khi các hoạt động giao tiếp vỉa hè bị hạn chế thì hoạt động kinh tế phi chính thức cũng giảm đi. Hệ quả là một đi không gian văn hóa cộng đồng có giá trị đặc trưng, ảnh hưởng đến việc làm và thu nhập của một bộ phận dân cư, đặc biệt là thành phần lao động nhập cư. *Phân bổ nguồn lực đầu tư trong và ngoài nước vào các khu đô thị.*

Sự biến đổi kiến trúc và cảnh quan khu vực trung tâm đã góp phần tạo thêm lực hấp dẫn cho khu vực này nói riêng và Thành phố Hồ Chí Minh nói chung. Chính điều này góp phần tiếp tục hướng các nguồn lực đầu tư phát triển bất động sản vào khu vực trung tâm hiện hữu, làm hạn chế nguồn lực đầu tư phát triển đô thị cho các khu vực đô thị mới, nhất là Nam Sài Gòn, Thủ Thiêm. Hậu quả là, trong khi kết cấu hạ tầng kỹ thuật và xã hội của khu vực trung tâm hiện hữu không đáp ứng được nhu cầu ngày càng tăng của các hoạt động phát triển kinh tế – xã hội thì các khu đô thị mới đang “đói” nguồn vốn đầu tư, kết cấu hạ tầng lớn các dự án công trình xây dựng.

Vấn đề không gian, môi trường đô thị

Cảnh quan và kiến trúc ít thân thiện với môi trường. Sự biến đổi cảnh quan và kiến trúc trong khu vực nghiên cứu diễn ra theo xu hướng ít thân thiện với môi trường. Cây xanh tại các công viên (công viên trước Nhà thờ Đức Bà, công viên Chi Lăng, công viên trước Nhà hát Thành phố, công viên dọc bờ sông Sài Gòn) và tại các dải phân cách của trục Lê Lợi trong giai đoạn vừa qua giảm nhiều về số lượng và kém hơn về chất lượng tạo bóng mát. Các tòa nhà mới xây dựng, dưới áp lực hiệu quả kinh tế trong đầu tư, thường ít đạt được các tiêu chí thân thiện với môi trường, đặc biệt thường sử dụng sử dụng kính làm vật liệu bao che và ít thiết kế các kết cấu che nắng đặc thù của vùng nhiệt đới nên rất tốn năng lượng.

Tạo không gian ít thân thiện với con người.

Sự biến đổi cảnh quan và kiến trúc trong khu vực nghiên cứu

diễn ra theo xu hướng ít thân thiện với con người, nhất là với cộng đồng cư dân lâu đời cũng như du khách từ những quốc gia hiện đại, bài tính chất đặc trưng không còn, thay vào đó là các công trình “hoành tráng” tồ lệ áp đảo kích thước vĩa hè, đường phố cũ, gây cảm giác chật chội, đè nén hơn khi đi trên đường phố. Đồng thời, sự hiện đại mang tính phô trương của các công trình mới ít quan tâm đến việc thiết kế các cấu trúc phục vụ người đi bộ (hành lang/mái che bên ngoài công trình).

Những tổn hại xã hội xảy ra khi di sản biến mất càng cho thấy tầm quan trọng của việc giữ gìn di sản: trước hết vì “người sống” chứ không phải chỉ vì bản thân di sản, nếu di sản còn mà cộng đồng không hiểu biết giá trị và được hưởng giá trị đó thì không thể bảo vệ di sản. Bảo tồn những di tích lịch sử văn hóa của một đô thị chính là nhằm xây dựng đô thị hiện đại có một không gian sống với chiều sâu ký ức của nó. Sống trong không gian đó con người sẽ giàu có hơn về mặt tinh thần khi họ được tiếp hệ trước di truyền lại những ký ức về vùng đất mà họ đang sống. Bảo vệ di sản văn hóa là để con người sống tốt hơn cho hôm nay chứ không chỉ là bảo vệ một ý niệm nào đó của quá khứ dù đẹp đến đâu.

[Nguyễn Thị Hậu](#)

Cầu Mang quận 1 – cây cầu cũ xưa của Sài Gòn